

บทที่ 2

มนุษย์กับการจัดระเบียบสังคม

1. บทนำ

เราคงจะเคยได้ยินคำกล่าวที่ว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคม หรือ มนุษย์เป็นสัตว์การเมือง (political animal) ถ้านำคำนี้มาแยกความหมายก็จะได้นี้

มนุษย์ (คน) หมายถึง สัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล, สัตว์ที่มีจิตใจสูง¹

สัตว์ หมายถึง สิ่งที่มีชีวิตแตกต่างไปจากพรรณไม้ ส่วนมากมีความรู้สึก และเคลื่อนไหวย้ายที่ไปเองได้ ตามความหมายที่ใช้กันเป็นสามัญ หมายถึงสัตว์ที่ไม่ใช่คน²

เมื่อพิจารณาตามความหมายนี้จะเห็นได้ว่า แม้จะถือว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเภทหนึ่ง แต่ก็มีสาระัตถะ (essence) แตกต่างไปจากสัตว์ชนิดอื่น ๆ ตรงที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผลและมีจิตใจสูง อริสโตเติล (Aristotle: 384 - 322 B.C.) นักปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ชาวกรีก ได้อธิบายว่า สาระัตถะของความเป็นมนุษย์แตกต่างจากชีวิตของพืชและสัตว์ตรงที่ ชีวิตของพืชเกิดมาเพื่อกินและแพร่พันธุ์ให้อยู่รอด ถ้าพืชชนิดใดทำสิ่งนี้ได้บรรลุเป้าหมาย ก็ถือว่าพืชชนิดนั้นทำหน้าที่ของความ เป็นพืชได้สมบูรณ์ครบถ้วนแล้ว ส่วนชีวิตสัตว์มีสาระัตถะสูงกว่าชีวิตของพืชตรงที่นอกจากจะกินและแพร่พันธุ์ให้อยู่รอดแล้ว สัตว์ยังมีอารมณ์, ความรู้สึก รัก เกลียด และหึงหวง ส่วนชีวิตของมนุษย์ มีสาระัตถะสูงขึ้นไปกว่านั้นอีกคือ มนุษย์ยังมีเหตุผล, ปัญญาและคุณธรรม ซึ่งสามารถแยกแยะถูกผิดได้ การกินและแพร่พันธุ์เป็นคุณสมบัติที่มนุษย์มีร่วมกับพืช ส่วนอารมณ์และความรู้สึกเป็นคุณสมบัติที่มนุษย์มีร่วมกับสัตว์ แต่ปัญญาและเหตุผล เป็นลักษณะของมนุษย์โดยเฉพาะ ทั้งพืชและสัตว์ไม่มีลักษณะดังกล่าวนี้เพียงพอถึงขั้นที่จะเรียกได้ว่าเป็นสัตว์ ผู้มีเหตุผลและปัญญา³

เพราะฉะนั้น จึงสรุปได้ว่าความเป็นมนุษย์ที่แท้จริงอยู่ที่รู้จักใช้เหตุผล มีปัญญา และคุณธรรม

สังคม หมายถึงคนจำนวนมากที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องตามระเบียบกฎเกณฑ์
โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน⁴

ถ้าขยายความก็จะได้ว่า สังคมหมายถึง กลุ่มคนขนาดใหญ่ที่ประกอบขึ้นด้วยกลุ่มคนต่าง ๆ
มากมาย เพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน และมีการพบปะสัมพันธ์กัน โดยตรงหรือไม่ก็โดยอ้อม
ความสัมพันธ์กระทำโดยผ่านองค์การ หรือสถาบันต่าง ๆ ของสังคม เช่น การพึ่งพาอาศัยทาง
เศรษฐกิจของผู้ประกอบอาชีพต่าง ๆ เช่น ชาวไร่ ชาวนา พ่อค้า โรงงานอุตสาหกรรม ดำเนิน
โดยผ่านกลไกตลาด การแลกเปลี่ยนข่าวสารความคิดความเห็นระหว่างกัน โดยอาศัยสื่อสาร
มวลชน ชุมชนมีตั้งแต่ขนาดเล็ก ไปจนถึงขนาดใหญ่ การกำหนดเขตชุมชนมักจะกำหนดในเชิงพื้นที่
แต่ขอบเขตของชุมชนในทางสังคมจะเน้นที่กิจกรรมในการดำรงชีวิตประจำวัน ชุมชนแต่ละชุมชน
แม้จะบริการแก่สมาชิกในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ แต่ชุมชนก็ยังต้องพึ่งพาอาศัยชุมชนอื่น ๆ
ทั้งในด้านเศรษฐกิจและการปกครองเช่น ชุมชนชนบทกับชุมชนเมืองต่างก็พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน
หน่วยใหญ่ของชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ เรียกว่า สังคม

เมื่อแยกแยะความหมายของคำว่า มนุษย์, สัตว์, และสังคม ดังนี้แล้ว หากจะนำมา
พิจารณาความหมายรวมกัน เพื่ออธิบายความหมายของคำว่า "มนุษย์เป็นสัตว์สังคม" ก็พอจะอธิบาย
ความหมาย ได้สองนัยดังต่อไปนี้

- 1) หมายถึง มนุษย์นิยมอยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นพวกหรือเป็นกลุ่ม หรือกล่าวอีกอย่างว่าอยู่
รวมกันเป็นสังคม การรวมกันเป็นสังคมนี้องค์ทำให้มนุษย์มีความแข็งแกร่งพอที่จะต่อสู้และฟันฝ่า
อุปสรรคทั้งมวล จนเป็นผลให้ชาติพันธุ์ของมนุษย์สามารถอยู่รอด ได้ตราบเท่าทุกวัน⁵
- 2) อีกความหมายหนึ่งก็คือ มนุษย์สามารถที่จะทำกิจกรรมของความเป็นมนุษย์ หรือ
แสดงสัจตถะของความเป็นมนุษย์ออกมาได้อย่างเต็มที่ก็ต่อเมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นสังคมเท่านั้น
ตราบใดที่มนุษย์ใช้ชีวิตอยู่เพียงคนเดียว ศักยภาพ (Potency) ของมนุษย์ไม่สามารถแสดงออก
มาได้อย่างเต็มที่ การดำเนินชีวิตแต่ละวันจะใช้แต่เพียงสัญชาตญาณเพื่อเอาตัวรอดเป็นคราว ๆ
เท่านั้น ไม่จำเป็นต้องทำอะไรมากไปกว่านี้ แต่เมื่อใดที่มนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นสังคม ความ
จำเป็นก็บีบบังคับให้ต้องใช้ศักยภาพภายในอย่างเต็มที่ พลังภายในทั้งหมดจะถูกระดมออกมาใช้
เพื่อต่อสู้ เพื่อแก้ปัญหา เพื่อรักษาเผ่าพันธุ์ให้อยู่รอด และเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีกว่า มนุษย์จึงได้

ใช้ศักยภาพดังกล่าวนี้คิดค้นวิทยาการใหม่ ๆ ให้แก่โลกมากมาย รวมทั้งจัดระเบียบองค์กรต่าง ๆ ในสังคมให้เป็นระบบ แล้วสังคมก็จะมีระเบียบแบบแผนดีขึ้นสมกับคำกล่าวที่ว่า เมื่อใดที่มนุษย์สามารถรวมกันเป็นสังคมได้มนุษย์ก็สามารถสร้างอารยธรรมได้

เพราะฉะนั้น สังคมจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตที่ดีกว่าของมนุษย์ มนุษย์แต่ละคนเปรียบเสมือนชีวิตหน่วยย่อย (the part) ส่วนสังคมหรือรัฐเปรียบเสมือนชีวิตหน่วยรวม (the whole) มนุษย์ที่อยู่ในสังคมเดียวกันจะมีความคิด ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี หรือเรียกได้ว่า มีวิถีชีวิตแบบเดียวกัน มีวัฒนธรรมเดียวกัน วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษของแต่ละสังคมสั่งสมไว้แต่อดีต แล้วสืบทอดสู่อนุชนรุ่นหลังจนกลายเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมนั้น ๆ สืบไป

2. การจัดระเบียบทางสังคมของมนุษย์

2.1 ความจำเป็นในการจัดระเบียบสังคม

ไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์เมื่อมาอยู่รวมกันเป็นหมู่พวกก็จำเป็นต้องมีการจัดระเบียบแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างกัน ดูตัวอย่างง่าย ๆ ในฝูงสัตว์ เช่น ช้างรู้จักเชื่อฟังผู้นำหรือจำฝูง ฟังรู้จักแบ่งหน้าที่กันทำงาน มดรู้จักความสามัคคีช่วยเหลือกัน ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นการจัดระเบียบอย่างง่าย ๆ ในฝูงสัตว์ การที่ฝูงสัตว์เหล่านี้มีระเบียบในการอยู่ร่วมกันทำให้มีพลังเพียงพอที่จะต่อสู้ศัตรู, สามารถแสวงหาอาหาร และดำรงชีวิตให้อยู่รอดตลอดมาได้

ในฝูงสัตว์ยังมีความจำเป็นต่อการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างกันเช่นนี้ ในสังคมมนุษย์ก็จะมีความสัมพันธ์กันในรูปแบบที่สลับซับซ้อนมากกว่าหลายเท่า และก็ยังมีความจำเป็นต่อการจัดระเบียบที่ยุ่งยากและซับซ้อนกว่า ในสังคมสมัยดึกดำบรรพ์ที่มนุษย์อาศัยอยู่ตามถ้ำ ป่า เขา การจัดระเบียบเป็นไปอย่างง่าย ๆ แต่ครั้งต่อมาสังคมนั้นค่อย ๆ พัฒนาเป็นสังคมเมือง การจัดระเบียบก็ค่อย ๆ สลับซับซ้อนขึ้นเป็นเงาตามตัว ลองดูตัวอย่างง่าย ๆ เช่น ถ้ามนุษย์คนหนึ่งคนใดดำรงชีวิตอยู่เพียงคนเดียวในถ้ำ, ป่า หรือตามภูเขา เขาย่อมจะเลือกทำอะไร ๆ ได้ตามใจชอบโดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าการกระทำนั้น ๆ จะไปกระทบกระเทือนต่อใคร เขาย่อมเลือกทำอะไรในสิ่งที่ก่อให้เกิดความสบาย หรือหลีกเลี่ยงความทุกข์ทรมานเจ็บปวด จึงพูดได้ว่าการมีชีวิตรอด

ความสุขสบาย และความทุกข์ทรมานเจ็บปวด เปรียบเสมือนเจ้านายผู้มีอำนาจเต็มที่คอยขงการให้
มนุษย์ผู้นั้นเลือกกระทำหรือไม่กระทำอะไร โดยไม่ต้องคำนึงถึงสิ่งอื่นใดที่นอกเหนือไปจากนี้

แต่ครั้นมนุษย์ผู้นั้นออกมาปะทะสังสรรค์กับผู้อื่นอย่างน้อยตั้งแต่สองคนขึ้นไป ความจำเป็น
ในการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างกันก็จะเกิดขึ้นทันที เขาจะเลือกทำหรือไม่ทำอะไรเพียง
เพื่อความสบายของตนเองฝ่ายเดียว ไม่ได้ถือต่อไป ตัวอย่างเช่น คนคู้้นั้นจำเป็นต้องออกล่า
กวางเพื่อการยังชีพ ย่อมเป็นการแน่นอนว่าคนทั้งคู่จะต้องเริ่มต้นด้วยการแบ่งหน้าที่ระหว่างกัน
ครั้นได้กวางมาแล้วก็ต้องตกลงกัน เรื่องการแบ่งเนื้อกวางให้ เป็นที่พอใจของทั้งสองฝ่าย จะเอา
จำนวนมากกว่าหรือเลือกเอาเฉพาะเนื้อส่วนที่อร่อยเพียงฝ่ายเดียวไม่ได้ เพราะอีกฝ่ายหนึ่งคง
ไม่ยอม แล้วจะนำไปสู่การโต้เถียง ทะเลาะเบาะแว้งและบาดหมางใจกันจนไม่ต้องร่วมมือกัน
ล่ากวางอีก หรือบางครั้งอาจจะถึงขั้นต้องฆ่าฟันกันก็อาจเป็นได้

เพราะฉะนั้น เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติต่อไปได้ แต่ละฝ่ายก็ต้องยอมเสีย
สิ่งที่ตัวเองอยากได้ เพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งพอใจด้วย และต่อมาเราเรียกการกระทำดังกล่าวนี้ว่า
"การรู้จักแบ่งปันกัน" การรู้จักแบ่งปันกันเป็นตัวอย่างหนึ่งของการจัดระเบียบทางสังคมของมนุษย์
ครั้นต่อมาจำนวนคนค่อย ๆ เพิ่มมากขึ้นตามลำดับ จนกลายเป็นกลุ่มคนซึ่งเป็นสังคมขนาด
ย่อย ครั้งแรก ๆ คงจะอยู่รวมกันเป็นครอบครัวที่มีขนาดไม่ใหญ่มาก บรรดาสมาชิกในครอบครัว
ต่างก็ช่วยกันจัดระเบียบเพื่อการอยู่ร่วมกัน ผู้ที่มีอำนาจมากที่สุดในการกำหนดระเบียบก็คงจะได้
แก่หัวหน้าครอบครัว ครั้นต่อมาสมาชิกในครอบครัวค่อย ๆ เพิ่มจำนวนมากขึ้นจนกลายเป็นกลุ่มคน
ที่ใหญ่ขึ้น ความจำเป็นในการจัดระเบียบก็ค่อย ๆ เพิ่มความยุ่งยากและสลับซับซ้อนมากขึ้น
และผู้ที่มีอำนาจมากที่สุดในการจัดระเบียบก็คงจะได้แก่ หัวหน้าเผ่าหรือหมอผีที่เป็นที่ยอมรับนับถือ
ของคนในเผ่านั้น ๆ หรืออาจจะเป็นไปได้เช่นกันที่หัวหน้าเผ่ากับหมอผีจะเป็นผู้ที่ร่วมมือกัน เพื่อวาง
ระเบียบกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันของสังคมนั้น ๆ ครั้นหลาย ๆ เผ่ารวมกันเป็นรัฐหรือประเทศ
ผู้มีอำนาจในการออกระเบียบก็ได้แก่ ผู้นำของรัฐนั้น ๆ ในระยะแรกที่เดิยวผู้ที่เข้มแข็งที่สุดหรือ
ผู้นำของรัฐเป็นผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่เพียงผู้เดียวในการออกระเบียบได้ตามใจชอบ เราเรียก
การปกครองที่ออกระเบียบกฎเกณฑ์ใช้ปกครองประเทศ โดยผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดเพียงผู้เดียวนี้อันว่า
การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ครั้นระยะต่อมาความคิดของมนุษย์ค่อย ๆ วิวัฒนาการ

ผันแปรไป ได้เกิดการปกครองในระบอบที่เรียกว่า "ประชาธิปไตย" โดยมอบอำนาจในการจัดระเบียบทางสังคมให้อยู่ในมือของตัวแทนประชาชน จัดระเบียบในรูปแบบของการออกกฎหมายหรือร่างกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ขึ้นมา⁷

เพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าทุกสังคมจำเป็นต้องมีการจัดระเบียบ เพราะระเบียบเป็น "เครื่องมือ" ในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคม ในสังคมที่ไม่ซับซ้อนก็จัดระเบียบกันอย่างง่าย ๆ ส่วนในสังคมที่ซับซ้อน การจัดระเบียบก็ค่อย ๆ ช่างยากซับซ้อนขึ้นเป็นเงาตามตัว

2.2 ลักษณะของสังคมที่ได้รับการจัดระเบียบ

จากการที่มนุษย์แต่อดีตมาพยายามจัดระเบียบสังคมอยู่เรื่อย ๆ เป็นผลให้รูปแบบของสังคมแต่ละสังคมค่อนข้างจะมีระบบ เช่น แต่ละสังคมจะต้องมีองค์ประกอบที่คล้าย ๆ กัน คือ

1 ประชากร อันหมายถึงกลุ่มคนที่มีจำนวนมากพอสมควร และสามารถดำรงจำนวนประชากรที่มีอยู่และขยายจำนวนให้มากขึ้นได้

2 วัฒนธรรม อันหมายถึงระเบียบแบบแผนความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ยึดถือร่วมกัน

3 การรวมกลุ่มกันในระดับต่าง ๆ เพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่บุคคลและสังคม

4 สถาบันต่าง ๆ อันหมายถึงการรวมกลุ่มกันเข้าเป็นองค์กร เพื่อทำหน้าที่สำคัญให้แก่สังคม เพื่อให้สังคมมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง

บรรดาสถาบันต่าง ๆ ที่คอยทำหน้าที่สำคัญให้แก่สังคมแต่ละสังคมจะมีลักษณะคล้าย ๆ กัน ดังต่อไปนี้

1 สถาบันครอบครัว ซึ่งทำหน้าที่ดำรงจำนวนประชากรทั้งด้านขยายจำนวนและอบรมเลี้ยงดูเด็กให้เจริญเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่พึ่งปรารถนาและมีคุณภาพของสังคม

2 สถาบันเศรษฐกิจ ซึ่งทำหน้าที่ในด้านการผลิตและการแบ่งสรรปันส่วนผลผลิตอันเกิดจากความร่วมมือของสมาชิกในสังคม

3 สถาบันการเมือง ซึ่งทำหน้าที่ปกครอง ดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม และระดมความร่วมมือของมวลสมาชิกเพื่อทำประโยชน์ให้แก่สังคมนั้น ๆ

4 สถาบันศาสนา ซึ่งทำหน้าที่บำรุงรักษาหลักศีลธรรมและแบบแผนของสังคมทำให้สังคมมีเอกภาพมั่นคง

5 สถาบันการศึกษา ซึ่งทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมและสร้างสรรค์ความคิด และสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ให้แก่สังคม

6 สถาบันกฎหมาย ในขณะที่สถาบันอื่น ๆ มีลักษณะเป็นระบบที่สถานและมีบทบาทในการทำหน้าที่ต่าง ๆ ในสังคม เมื่อมีการกำหนดกฎเกณฑ์ขึ้น เช่นนี้จำเป็นต้องมีสถาบันที่คอยทำหน้าที่ระงับความขัดแย้งอันเกิดจากการทำหน้าที่ของแต่ละฝ่าย เพราะฉะนั้น สถาบันกฎหมายจึงเป็นสถาบันพิเศษที่แทรกอยู่ในสถาบันอื่น ๆ ทุกสถาบัน เช่น กฎหมายเกี่ยวกับครอบครัว กฎหมายเกี่ยวกับการศึกษา กฎหมายเกี่ยวกับเศรษฐกิจ, ธนาคาร เป็นต้น

2.3 ผลอันเกิดจากไม่ทำตามระเบียบของสังคม

เมื่อสังคมใดวางระเบียบแบบแผนขึ้นมาใช้แล้ว ก็มีความจำเป็นที่คนในสังคมนั้นจะต้องปฏิบัติตาม การที่คนปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้ เรียกว่า "วินัย" วินัยจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการทำงานที่จะทำให้ระเบียบที่วางไว้บรรลุผลตามเป้าหมายหรือไม่ ถ้าระเบียบใดที่วางไว้แล้ว แต่คนในสังคมนั้นไม่ปฏิบัติตาม ระเบียบนั้นก็ไร้ความหมาย สังคมจะเจริญขึ้นไม่ได้ ถ้าจะให้ระเบียบมีความหมายทุกคนก็ต้องช่วยกันปฏิบัติตาม ถ้าไม่ปฏิบัติตามก็ต้องถูกลงโทษโดยสังคม และการที่คนแต่ละคนปฏิบัติตามระเบียบที่สังคมวางไว้ เรียกว่าคนในสังคมนั้นเป็นผู้ที่มีวินัย การที่คนอยู่ในระเบียบวินัยของสังคมนั้นย่อมเป็นการแน่นอนว่าคนแต่ละคนต้องตกอยู่ในภาวะจำยอม หรืออาจเต็มใจที่จะยินยอม หรือยอมเสียสิทธิ์ส่วนตัวที่เคยกระทำได้ตามใจชอบบางอย่าง แต่ในขณะที่เดียวกันคนแต่ละคนก็จะได้อะไรบางอย่างเป็นการตอบแทน คือทำให้สังคมเป็นปึกแผ่นมั่นคง เกิดความสามัคคี ชัมแข็ง สามารถสร้างสรรค์สังคมให้เจริญขึ้นและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้

3. เครื่องมือที่ใช้จัดระเบียบสังคม

การที่คนในสังคมจะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขได้นั้นจำเป็นต้องมี "เครื่องมือ" หรือองค์กร หรือสถาบันที่คอยทำหน้าที่จัดระเบียบไว้มากมาย แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงเครื่องมือที่ใช้จัดระเบียบทางสังคมที่เห็นกันอยู่ทั่วไป 3 ประการ คือ ประเพณี กฎหมาย และ ศาสนา ซึ่งจะได้แยกกล่าวรายละเอียดแต่ละอันตามลำดับดังต่อไปนี้

3.1 ประเพณีกับการจัดระเบียบสังคม

3.1.1 ความหมาย คำว่าประเพณีหมายถึง สิ่งที่มีมยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณี ส่วนคำว่าประเพณีนิยม หมายถึงประเพณีของสังคมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา คำว่าประเพณีมีใช้หลายคำ เช่น ธรรมเนียมประเพณี ปกติประเพณี ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 4 ใช้ว่า คลองจารีตประเพณี ส่วนในมาตรา 368 ใช้ว่า ปกติประเพณี

ประเพณี เป็นแบบแผนของความคิด ความเชื่อ การกระทำ ค่านิยม ทัศนคติ ศีลธรรม จารีตระเบียบแบบแผน และวิธีการกระทำสิ่งต่าง ๆ ในการประกอบพิธีกรรม ลักษณะสำคัญของประเพณีคือต้องเป็นสิ่งที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นแบบอย่าง ความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบต่อกันมา และยังคงมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน ทุกชาติทุกภาษาต่างมีประเพณีเป็นของตนเอง โดยปกติประเพณีของประเทศใดหรือถิ่นใดก็ย่อมเหมาะสมกับประเทศนั้นหรือถิ่นนั้น ไม่เหมาะที่จะนำไปใช้กับประเทศอื่นหรือถิ่นอื่น

ประเพณีอาจแบ่งได้ 3 ประเภท คือ

1 จารีตประเพณีหรือกฎศีลธรรม ซึ่งเป็นประเพณีที่มีศีลธรรมเข้ามาร่วมด้วย จึงเป็นกฎเกณฑ์ที่มีความสำคัญต่อสวัสดิภาพทางสังคม และสังคมจะมีความรู้สึกรุนแรงถ้าใครละเมิดหรือฝ่าฝืน เป็นเรื่องของความผิดถูก ความนิยมนับถือ เช่น การสมรสแบบสามีเดียวภรรยาเดียว ถ้าฝ่ายชายไม่มีภรณาน้อยถือว่าผิดศีลธรรม หรือเมื่อขามที่พ่อแม่แก่เฒ่าลูกหลานจะต้องเลี้ยงดู เป็นต้น ถ้าใครไม่ทำตามประเพณีก็ถือว่าเป็นคนชั่ว จารีตประเพณีหรือศีลธรรมแต่ละแห่งย่อมไม่เหมือนกัน เพราะมีค่านิยมที่ยึดถือแตกต่างกัน

2 ขนบประเพณี มีลักษณะเป็น "ระเบียบแบบแผน" ที่สังคมใดสังคมหนึ่งกำหนดไว้ อาจโดยตรง เช่น ประเพณีการไหว้ครู ซึ่งกำหนดไว้ว่าต้องทำอย่างไรบ้าง หรืออาจโดยอ้อม เช่น การแต่งนางแมวขอฝน การจุดบั้งไฟ ซึ่งไม่ได้มีการกำหนดไว้เป็นแบบแผน แต่ก็รู้กันทั่วไปว่ามีประเพณี

3 ขนบประเพณีนิยมประเพณี เป็นประเพณีที่มีอยู่แต่ก็ไม่ได้เป็นบรรทัดฐานวัตถุผลิตซ้ำเป็นเพียงความเคยชิน และไม่รู้สึกว่าเป็นภาระหน้าที่ เช่น การสวมรองเท้า หรือ ถอดรองเท้าก่อนเข้าบ้าน เป็นต้น¹⁰

3.1.2 บทบาทของประเพณีต่อการจัดระเบียบสังคม ด้วยเหตุที่ประเพณีเป็น "แบบแผน" ที่ใช้เป็นบรรทัดฐานการประพฤติปฏิบัติในสังคมดังกล่าวแล้ว ประเพณีจึงมีบทบาทอย่างมากต่อการจัดระเบียบสังคม เพราะบรรพบุรุษเคยพิสูจน์กันมาหลายชั่วคนแล้วว่า การประพฤติปฏิบัติตามประเพณีนั้น ๆ ทำให้เกิดความรักใคร่ กลมเกลียว สามัคคี อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข จนสามารถสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงให้เกิดขึ้นในสังคมนั้น ๆ ได้ เพราะฉะนั้น ทุกชาติทุกภาษา จึงต้องมีประเพณีเป็นเครื่องยึดถือปฏิบัติเป็นของตนเอง ถ้าเราจะลองย้อนดูในประวัติศาสตร์ชาติไทยเป็นตัวอย่าง จากอดีตมาตั้งแต่สร้างกรุงทวารวดีศรีอยุธยาโบราณ ก็ได้มีพระราชประเพณีกำหนดแบบแผนการกระทำ การประกอบพิธีกรรมและกำหนดความเป็นอยู่ไว้ตลอดทั้งปวงว่าเดือนใดจะต้องทำอะไรบ้าง ดังที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ขรบาลเกี่ยวกับพระราชพิธีสิบสองเดือนว่า

เดือนห้า	การพระราชพิธีเสด็จศก ลดแจกออกส่นาม
เดือนหก	พิธีไพศาวย์ จรดพระนั่งคัล
เดือนเจ็ด	ทูลน้ำล้างพระบาท
เดือนแปด	เข้าพรรษา
เดือนเก้า	ตุลาการ
เดือนสิบ	ภัทรบทพิธีสารท
เดือนสิบเอ็ด	อายุขัยแข่งเรือ
เดือนสิบสอง	พิธีจองเปรียงลดชุดลอย โคม
เดือนอ้าย	ไล่เรือ เถลิงพิธีตรีข้มพวย

เดือนยี่	การพิธีษุษาภิเษก เจริญพระ โศภินเลียง
เดือนสาม	การพิธีชานษ เทาะห์
เดือนสี่	การพิธีสัมพัจฉรฉินท์ ¹¹

นอกจากพระราชประเพณีที่กำหนดไว้ในพระราชพิธีสิบสองเดือนแล้ว เราลองพิจารณาการดำเนินชีวิตของชาวบ้านทั่วไป ต่างก็ดำเนินวิถีชีวิตตามที่ประเพณีกำหนดไว้ทั้งสิ้น เช่น ประเพณีการบวช ประเพณีการหมั้น ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีแห่เทียนบั้งไฟ ประเพณีถือศีลกินเจ ตลอดจนการค้าขายแลกเปลี่ยนปัจจัยก็ต้องทำตามประเพณีทางการค้า และนอกจากนี้แล้วยังมีประเพณีบางอย่างถูกหยิบยกขึ้นตราไว้เป็นกฎหมาย ในกฎหมายไทยถือว่าจารีตประเพณีเป็นหลัก รองจากกฎหมายลายลักษณ์อักษร จะนำมาใช้บังคับเสมือนเป็นกฎหมายได้ในสองกรณี คือ

1 กฎหมายบัญญัติให้ใช้จารีตประเพณีในยามที่ไม่มีตัวบทกฎหมายจะยกมาปรับเข้ากับคดีความดังที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 4 บัญญัติไว้ว่า "...อันกฎหมายนั้นท่านว่าต้องใช้ในบรรดากรณีซึ่งต้องด้วยบัญญัติใด ๆ แห่งกฎหมายตามตัวอักษร หรือตามความมุ่งหมายของบทบัญญัตินั้น ๆ

เมื่อใดไม่มีบทกฎหมายที่จะยกมาปรับคดีได้ ท่านให้วินิจฉัยคดีนั้นตามคลองจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่น..."

2 กฎหมายรับรองว่าให้ใช้ได้ในการตีความตามความประสงค์ในทางสุจริต ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 368 บัญญัติไว้ว่า "...สัญญาที่ท่านให้ตีความไปตามความประสงค์ในทางสุจริตโดยนิเคราะห์ถึงปกติประเพณีด้วย..."

3.1.3 ชั่วได้เปรียบเสียเปรียบของการใช้ประเพณีเป็นเครื่องมือจัดระเบียบสังคม ประเพณีเป็นเครื่องมือที่ใช้จัดระเบียบสังคมที่ดีอันหนึ่ง มีข้อได้เปรียบตรงที่ประเพณีนั้นมีสำนักทางศีลธรรมเข้ามาร่วมด้วย คือ เรื่องของความดี ชั่ว ถูก ผิด ควร ไม่ควร และเป็นสิ่งที่บรรพบุรุษสั่งสมมาแต่อดีตแล้วสืบทอดส่อนุชนรุ่นหลัง การที่ประเพณีนั้น ๆ สามารถสืบทอดมาได้หลายชั่วอายุคนย่อมเป็นเครื่องพิสูจน์ให้มั่นใจได้ว่าการทำตามประเพณีเป็นสิ่งที่ดี เพราะถ้าประเพณีอันใดไม่ดีจริงคนก็จะไม่ยอมรับและจะถูกล้มเลิกไปนานแล้ว

แต่การใช้ประเพณี เป็นเครื่องมือจัดระเบียบทางสังคมเพียงอย่างเดียว จะมีข้อเสียเปรียบตรงที่ว่า ประเพณีสร้างขึ้นได้ยากและเลิกได้ยาก กว่าที่จะสร้างติดและเลิกได้ จะต้องใช้วิวัฒนาการทางสังคมค่อนข้างยาวนาน บางครั้งจึงทำให้ดูเหมือนว่า ไม่ทันกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมอันสลับซับซ้อนได้ ประเพณีใดประเพณีหนึ่งถูกสร้างเพื่อให้เหมาะกับสิ่งแวดล้อมใดสิ่งแวดล้อมหนึ่งในสมัยใดสมัยหนึ่ง แต่ครั้งสภาพแวดล้อมเดิมเปลี่ยนไป จะนำประเพณีนั้นมาใช้ก็อาจไม่เหมาะสมต่อไปอีกก็ได้ ข้อเสียเปรียบอีกประการหนึ่งของการใช้ประเพณี เป็นเครื่องมือจัดระเบียบสังคมก็คือ ประเพณีไม่มีสภาพบังคับที่เป็นตัวตนที่สามารถแลเห็นได้จริง เหมือนกฎหมาย ใครทำผิดกฎหมายย่อมจะถูกบังคับเอาตัวมาลงโทษตามความผิดที่กฎหมายนั้น ๆ บัญญัติไว้ เช่น ปรับ ริบทรัพย์สิน กักขัง จำคุก หรือประหารชีวิต เป็นต้น แต่ในทางประเพณีเมื่อใครทำผิดหรือละเมิดประเพณี การลงโทษอาจจะลงโทษกันด้วยความรู้สึก คือคนในสังคมนั้น ๆ จะรู้สึกเกลียดชังไม่คบค้าสมาคมด้วย หรือบางสังคมแต่อดีตมา อาจจะลงโทษรุนแรงหน้อยด้วยการขับไล่ออกจากเผ่าหรือหมู่บ้าน จึงทำให้ดูเหมือนว่าการทำผิดประเพณีไม่น่าเกรงกลัวเท่ากับการทำผิดกฎหมายด้วยเหตุดังกล่าวนี้ เพื่อให้การจัดระเบียบสังคมมีประสิทธิภาพดีขึ้นจึงจำเป็นต้องใช้เครื่องมือจัดระเบียบสังคมอื่น ๆ เป็นมาตรการเสริมด้วย

3.2 กฎหมายกับการจัดระเบียบสังคม

3.2.1 ความหมาย และลักษณะของกฎหมาย

(1) ความหมาย การที่จะนิยามความหมายให้เด็ดขาดตายตัวลงไปว่ากฎหมายคืออะไร ค่อนข้างจะทำได้ยาก สุดแล้วแต่ปราชญ์กลุ่มใดจะให้ความหมายโดยถือเอา "หน้าที่" เป็นสาระ หรือ "เจตนา" เป็นสาระ ถ้าจะถือเอาหน้าที่เป็นสาระก็พอจะให้ความหมายได้ว่า "...กฎหมาย คือกฎแห่งความประพฤติของมนุษย์ในสังคม ซึ่งทำหน้าที่ควบคุมความประพฤติของมนุษย์และเป็นบรรทัดฐานความประพฤติ สำหรับมนุษย์รุ่นต่อ ๆ ไปที่จะต้องปฏิบัติตาม..."¹² แต่ถ้าจะให้ความหมายโดยถือเอาเจตนาเป็นสาระก็จะได้ว่า "...กฎหมายคือบรรดาคำสั่งหรือข้อบังคับของรัฐหรือประเทศที่ใช้บังคับความประพฤติทั้งหลายของบุคคลอื่นเกี่ยวกับเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกัน ถ้าใครฝ่าฝืนและไม่ปฏิบัติตามก็จะต้องมีความผิดและถูกลงโทษ..."¹³

เพราะฉะนั้น กฎหมายใดที่รัฐออกบังคับใช้แล้วจะมีผลบังคับใช้กับบุคคลทั่วไป โดยใครจะอ้างว่าไม่รู้กฎหมายเพื่อให้พ้นจากความรับผิดชอบไม่ได้ ดังที่ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 64 บัญญัติไว้ว่า

บุคคลจะแก้ตัวว่าไม่รู้กฎหมายเพื่อให้พ้นจากความรับผิดชอบทางอาญาไม่ได้ แต่ถ้าศาลเห็นว่าตามสภาพและพฤติการณ์ ผู้กระทำผิดอาจจะไม่รู้ ว่า กฎหมายบัญญัติว่า การกระทำนั้นเป็นความผิด ศาลอาจจะอนุญาตให้แสดงนสาณหลักฐานต่อศาล และถ้าศาลเชื่อว่าผู้กระทำไม่รู้กฎหมายบัญญัติไว้เช่นนั้น ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้ สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้

การที่บัญญัติเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าใครจะอ้างว่าไม่รู้กฎหมายเพื่อให้พ้นจากความรับผิดชอบไม่ได้ แต่ถ้าสามารถพิสูจน์ให้ศาลเชื่อได้ว่าไม่รู้จริง ๆ ศาลอาจลงโทษสถานเบาสำหรับความผิดนั้นก็ได้ แต่จะไม่ลงโทษใด ๆ เลยไม่ได้

(2) ลักษณะของกฎหมาย กฎหมายอื่นเป็นกฎเกณฑ์ความประพฤติของมนุษย์ ที่ออกโดยรัฐ และถือว่าเป็นกฎหมายได้จะต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ

1 ต้องเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับ ไม่ใช่ประกาศเชิญชวน ประกาศให้ทราบ เช่น ให้เชื่อผู้นำ ให้เลิกกินหมาก ให้สวมหมวก ให้กล่าวคำว่าสวัสดิ์เมื่อพบกัน หรือกฎหมาย ไม่ใช่คำวิงวอนขอร้อง แต่ต้องเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับให้ทุกคนต้องปฏิบัติตาม มิฉะนั้นจะมีความผิด

2 ต้องเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับที่ออกโดยรัฐชาติปิตย คำว่า "รัฐชาติปิตย" หมายถึง ผู้มีอำนาจในการออกกฎหมายของรัฐ อาจจะเป็นพระมหากษัตริย์, รัฐสภา, คณะปฏิวัติ, คณะรัฐบาลบริหาร, คณะปฏิรูป หรือสุดท้ายแล้วแต่ระบอบการปกครองของประเทศนั้น ๆ

3 ต้องเป็นข้อบังคับที่ใช้ได้ทั่วไป คือเมื่อประกาศใช้เป็นกฎหมายแล้วจะมีผลบังคับใช้กับบุคคลทั่วไปของรัฐนั้น ๆ ไม่ยกเว้นหรือระบุเฉพาะเจาะจงว่าเป็นนาย ก. หรือ นาย ข.

4 ต้องมีสภาพบังคับ คือเมื่อประกาศใช้เป็นกฎหมายแล้วถ้าใครฝ่าฝืนหรือละเมิดจะต้องถูกลงโทษตามที่กฎหมายบัญญัติ¹⁴

3.2.2 บทบาทของกฎหมายต่อการจัดระเบียบสังคม

ปราชญ์หลายท่านโดยเฉพาะ มาร์กซ์ ถือว่ากฎหมายเป็น "วิศวกรของสังคม" (Social Engineering) อันหมายถึงการใช้กฎหมายเพื่อออกแบบและสร้างสังคม โดยนำเอาแนวคิดทางกฎหมายมาเป็นเครื่องมือในการออกแบบและเปลี่ยนแปลงสังคม ถ้าต้องการจะให้ทิศทางและรูปแบบของสังคมเป็นเช่นไร ก็บัญญัติกฎหมายขึ้นมาเพื่อกำหนดทิศทางและรูปแบบเพื่อจัดกลไกของสังคมและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลในสังคมให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ¹⁵ การจัดระเบียบสังคม, การรวบรวมและจัดสรรทรัพยากร การกำหนดอำนาจหน้าที่และความสัมพันธ์ขององค์กรต่าง ๆ ในสังคม ตลอดจนการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับเอกชน หรือความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนกับเอกชนด้วยกันเอง ฯลฯ ทั้งหมดที่กล่าวมานี้สามารถกระทำได้โดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือทั้งสิ้น

ถ้าลองพิจารณากฎหมายแห่งราชอาณาจักรไทยตั้งแต่ลำดับกฎหมายที่มีศักดิ์สูงสุดอันได้แก่ รัฐธรรมนูญ ลดหลั่นจนถึงกฎหมายที่มีศักดิ์รอง ๆ ลงมา ล้วนเป็นไปในลักษณะของการจัดระเบียบหรือรูปแบบของสังคมทั้งสิ้น เพื่อให้แลเห็นได้ชัดเจน ลองพิจารณาดูรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นแม่แบบในการกำหนดรูปแบบของสังคม เพราะกฎหมายรัฐธรรมนูญหมายถึงกฎหมายที่กำหนดกฎเกณฑ์และเป็นพื้นฐานของรัฐ ซึ่งอาจเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่เป็นลายลักษณ์อักษรก็ได้สำหรับรัฐธรรมนูญของบางประเทศ รัฐธรรมนูญจะเป็นตัวกำหนดลักษณะแนวทางเกี่ยวกับรัฐบาล วางหลักพื้นฐานสำหรับให้รัฐบาลดำเนินตาม จัดรูปแบบของรัฐบาลและกำหนดกฎเกณฑ์ กระจายและจำกัดบทบาทและหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน และวางหลักในการใช้อำนาจอธิปไตยว่ามีขอบเขตมากน้อยแค่ไหน เพียงไร¹⁶

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ ถ้าเราลองพิจารณาโครงสร้างและเนื้อหาของรัฐธรรมนูญโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว จะเห็นได้ว่าประกอบขึ้นด้วยเรื่องสำคัญ ๆ คือ

- 1) กฎเกณฑ์การปกครอง (Organization Chart)
- 2) บทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของประชาชน (Bill of Rights)
- 3) กฎเกณฑ์อื่น ๆ ในรัฐธรรมนูญ (Technical Provisions)

- กฎเกณฑ์การแก้ไขเพิ่มเติม (Amendatory Articles)
- ความเป็นกฎหมายสูงสุด (Supremacy)
- หน้าที่ของพลเมือง (Civic Duties)
- นโยบายแห่งรัฐ (State Policy)
- บทเฉพาะกาล (Interim Provisions)¹⁷

ยิ่งถ้ามาพิจารณารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปีพุทธศักราช 2521 แก้ไขเพิ่มเติม เพิ่มเติม พุทธศักราช 2528 ก็จะได้เห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่ารัฐธรรมนูญมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการจัดรูปแบบต่าง ๆ ของรัฐ โดยรัฐธรรมนูญกำหนดว่า ประเทศไทยปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยทรงใช้อำนาจนิติบัญญัติทางรัฐสภา ทรงใช้อำนาจบริหารทางคณะรัฐมนตรี และทรงใช้อำนาจตุลาการทางศาล นอกจากนี้ในเนื้อหาของรัฐธรรมนูญยังแบ่งออกเป็นหมวด ๆ ล้วนเป็นลักษณะของการจัดระเบียบสังคมทั้งสิ้น คือ

- หมวดที่ 1 ว่าด้วยบททั่วไป
- หมวดที่ 2 ว่าด้วยพระมหากษัตริย์
- หมวดที่ 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย
- หมวดที่ 4 ว่าด้วยหน้าที่ของชนชาวไทย
- หมวดที่ 5 ว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐ
- หมวดที่ 6 ว่าด้วยรัฐสภา ซึ่งจำแนกส่วนเป็นวุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎร
- หมวดที่ 7 ว่าด้วยคณะรัฐมนตรี
- หมวดที่ 8 ว่าด้วยศาล
- หมวดที่ 9 ว่าด้วยการปกครองส่วนท้องถิ่น
- หมวดที่ 10 ว่าด้วยตุลาการรัฐธรรมนูญ
- หมวดที่ 11 ว่าด้วยการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ

ด้วยเหตุที่เนื้อหาของรัฐธรรมนูญ หมวดที่ 9 กำหนดว่าด้วยการปกครองส่วนท้องถิ่น ฉะนั้นรัฐจึงตรากฎหมายที่มีศักดิ์รองลงมาเพื่อจัดระเบียบบริหารราชการ ซึ่งแบ่งออกเป็น

- 1) การจัดระเบียบบริหารราชการส่วนกลาง ซึ่งประกอบด้วย
 - 1.1 สำนักนายกรัฐมนตรี
 - 1.2 กระทรวง
 - 1.3 ทบวง
 - 1.4 กรม
 - 1.5 หน่วยงานอิสระที่มีฐานะเท่ากรม
- 2) การจัดระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาค ซึ่งประกอบด้วย
 - 2.1 จังหวัด
 - 2.2 อำเภอ
 - 2.3 กิ่งอำเภอ
- 3) การจัดระเบียบบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วย
 - 3.1 องค์การบริหารส่วนจังหวัด
 - 3.2 เทศบาล
 - 3.3 สุขาภิบาล
 - 3.4 สภาตำบล
 - 3.5 กรุงเทพมหานคร
 - 3.6 เมืองพัทยา
 - 3.7 หมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง

นอกจากกฎหมายจะเป็นเครื่องมือจัดระเบียบสังคมในแง่ของการจัดรูปแบบ การปกครองและการแบ่งส่วนราชการตามที่กล่าวข้างบนแล้ว กฎหมายยังจัดระเบียบสังคมในแง่ของการจัดรูป และระเบียบความสัมพันธ์ ระหว่างรัฐกับเอกชน ซึ่งเห็นได้ในเนื้อหาของประมวลกฎหมายอาญา และรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนกับเอกชน ซึ่งเห็นได้ชัดเจนในประมวลกฎหมายแพ่ง และนอกจากนี้แล้วยังมีกฎหมายในลักษณะอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งถูกบัญญัติขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่แก้ไขความยากจน เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการปฏิรูปที่ดิน กฎหมายเกี่ยวกับการระงับความขัดแย้งและข้อพิพาทในสังคม เช่น ประมวลกฎหมายอาญา กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค กฎหมาย

จัดการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย การเช่า การเช่าซื้อ กฎหมายว่าด้วยครอบครัวและมรดก การทำหมั้น การคุมกำเนิด การทำแท้ง กฎหมายเกี่ยวกับแรงงาน กฎหมายเกี่ยวกับการใช้แรงงานเด็กและสตรี กฎหมายเกี่ยวกับการจราจรทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ หรือแม้แต่ในคณะสงฆ์ก็ยังมีกฎหมายจัดระเบียบคณะสงฆ์

ตามที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่ากฎหมายทำหน้าที่ในการจัดระเบียบสังคม คนในแต่ละสังคมจะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้จำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อตกลง ไว้เป็นแนวทางสำหรับปฏิบัติร่วมกัน และเมื่อสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นแล้วทุกคนจะต้องมีวินัย คือยึดถือและปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ดังกล่าวนั้น ถ้าผู้ใดละเมิดฝ่าฝืนระเบียบกฎเกณฑ์ที่เป็นหน้าที่ของกฎหมายอีก เช่นกันที่จะเข้ามาเสียหายแก่ชาติตลอดจนถึงค้ำหรือลงโทษผู้ที่ละเมิดกฎเกณฑ์ดังกล่าวนั้น เพื่อให้ผู้นั้นซัดหาลาบไม่ละเมิดอีกต่อไป เพื่อไม่ให้เป็นเยี่ยงอย่างแก่ผู้อื่นที่จะทำผิดซ้ำอีก นอกจากลงโทษเพื่อให้ซัดหาลาบแล้วปรัชญากฎหมายปัจจุบันยังมีเป้าหมายเพื่อลงโทษผู้นั้นให้กลับเนื้อกลับตัวเป็นคนดีเพื่ออยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขอีกด้วย

เพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่ากฎหมายเป็นเครื่องมือจัดระเบียบสังคมที่ดีมากอันหนึ่ง

3.2.3 ข้อได้เปรียบเสียเปรียบของการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือจัดระเบียบสังคม

การใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือจัดระเบียบสังคม มีข้อได้เปรียบในแง่ที่ว่ากฎหมายเป็นเครื่องมือที่สามารถสร้างขึ้นได้ทันทั่วทั้งที่ ทันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง เช่น เกิดปัญหาฉ้อโกง เรื่องการเล่นแชร์ และรัฐบาลเห็นว่าถ้าปล่อยไว้อาจจะก่อให้เกิดผลเสียหายต่อสังคมอย่างร้ายแรง รัฐบาลก็สามารถตรากฎหมายขึ้นใช้ทันทั่วทั้งที่ แล้วค่อยขอความเห็นชอบจากรัฐสภาภายหลังได้ ซึ่งขั้นตอนการบัญญัติกฎหมายจะได้กล่าวรายละเอียดในบทถัดไป ตามที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่ากฎหมายสามารถแก้ปัญหาได้ทันเหตุการณ์ และถ้าสภาพปัญหาเปลี่ยนไปอีกก็สามารถแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหานั้น ๆ ได้อีก ข้อได้เปรียบอีกประการหนึ่งของกฎหมายก็คือกฎหมายมีสภาพบังคับ คือการเอาตัวผู้ที่กระทำผิดมาลงโทษตามที่กฎหมายบัญญัติ เช่น ปรับ ริบทรัพย์สิน กักขัง จำคุก หรือประหารชีวิต จึงทำให้คนเกรงกลัวการทำผิดกฎหมายมากกว่าการทำผิดประเพณี

ข้อเสียเปรียบของกฎหมายตรงที่ว่ากฎหมายอาจจะถูกบัญญัติขึ้นด้วยคนกลุ่มเดียว หรือตัวแทนกลุ่มผลประโยชน์ จึงมุ่งบัญญัติเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเองก็เป็นได้ นอกจากนี้ การทำผิดกฎหมายสามารถนำตัวผู้นั้นมาลงโทษได้ก็เฉพาะการกระทำที่มีพยานหลักฐานอย่างแจ่มชัด จนสามารถพิสูจน์ให้ศาลเชื่อได้เท่านั้น คนที่ฉลาดกว่าจึงมักรู้จักปิดบัง ซ่อนเร้น อำพรางหลักฐาน หรือ ไม่ก็สร้างพยานหลักฐานเท็จด้วยวิธีการที่พลิกแพลงต่าง ๆ มากมาย จนทำให้ศาลเคลือบแคลงสงสัยและท้ายที่สุดก็ต้องพิจารณาตัดสินปล่อยตัวผู้นั้นไป เพราะตามหลักกฎหมายถือว่าเป็นภาระหน้าที่ของโจทก์ที่จะต้องนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ให้เห็นว่า จำเลยมีความผิดจริง "เมื่อโจทก์พิสูจน์ไม่ได้ก็ต้องปล่อยจำเลย" (Actor non probante absolvitur reus)¹⁸ เพราะกฎหมายถือว่าการปล่อยคนผิดลืมนดีกว่าลงโทษผู้บริสุทธิ์เพียงคนเดียว¹⁹ เพราะฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าคนที่เป็นผู้บริสุทธิ์ตามกฎหมายไม่จำเป็นต้องเป็นคนบริสุทธิ์จริงๆ มีตัวอย่างอยู่มากมายที่กฎหมายถือว่าคนหนึ่งคนใดเป็นผู้บริสุทธิ์แต่คนทั่วไปในสังคมนั้น ๆ ไม่ยอมรับว่าเขาผู้นั้นเป็นคนดีจริง ข้อเสียเปรียบอีกประการหนึ่ง คือ การวัดดีชั่วตามกฎหมายวัดได้เฉพาะการกระทำชั่วเฉพาะทางกายและวาจา หรือที่เรียกว่ากายทุจริตและวาจาทุจริต แต่กฎหมายไม่สามารถวัดการกระทำ ความชั่วทางใจ เช่น การคิดชั่ว คิดอิจฉาริษยา หรือคิดปองร้ายผู้อื่น หรือที่เรียกว่า มโนทุจริต ฉะนั้นแม้จะถือได้ว่ากฎหมายเป็นเครื่องมือจัดระเบียบสังคมที่ดีมากอันหนึ่ง แต่ก็ยังต้องใช้มาตรการอื่น ๆ เสริมอีกเช่นกัน

3.3 ศาสนากับการจัดระเบียบสังคม

3.3.1 ความหมายและองค์ประกอบของศาสนา

(1) ความหมาย ในการที่จะนิยามความหมายของศาสนาให้ได้ชัดเจนตายตัวลงไปค่อนข้างจะทำได้ยาก เพราะปราชญ์แต่ละท่านให้ความหมายไม่ค่อยตรงกันนัก แต่ถ้าถือความหมายตามรากศัพท์ คำว่า "ศาสนา" แปลมาจากคำว่า "สาสน์" ในภาษาบาลี หรือ "ศาสน์" ในภาษาสันสกฤต ซึ่งหมายถึง คำสั่งสอน คำสั่งสอนของศาสนาต่าง ๆ จะว่าด้วยเรื่องต่อไป

1 ความเชื่อในอำนาจที่เห็นไม่ได้ด้วยตา เช่น อำนาจของกรรม, อำนาจของเทพเจ้า หรืออำนาจของพระเจ้า เป็นต้น

2 หลักศีลธรรม คือให้ละเว้นความชั่ว และให้ทำแต่ความดี แต่ละศาสนา จะสอนเรื่องเดียวกันนี้ทุกศาสนา

3 เป้าหมายสูงสุดของชีวิต (Summum Bonum) สอนว่าในฐานะที่เป็น ศาสนิกชนของศาสนานั้น ๆ ควรจะแสวงหาอะไรเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต เช่น นิพพานในคำสอน ของศาสนาพุทธ หรือ อาณาจักรของพระเจ้าตามคติคำสอนของศาสนาคริสต์ เป็นต้น

4 พิธีกรรมทางศาสนา เช่น การบวช, การอุปสมบท ตามคติของ ศาสนาพุทธ การรับศีลล้างบาป ศีลมหาสนิท ศีลกำลัง ตามคติของศาสนาคริสต์ การทำละหมาด ตามคติของศาสนาอิสลาม เป็นต้น²⁰

ถ้าถือความหมายตามรากศัพท์ภาษาอังกฤษ คำว่า ศาสนา ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Religion ซึ่งสันนิษฐานว่ามาจากภาษาลาตินว่า Relegere หรือ Religare ซึ่งแปลว่า การผูกมัด หรือ ผูกพันสิ่งสองสิ่งเข้าด้วยกัน คือ การผูกมัดวิญญาณของมนุษย์เข้ากับพระเจ้า²¹ ความหมายในลักษณะนี้จะตรงกับศาสนาประเภท เทวนิยม (Theism) คือศาสนาที่สอนให้เชื่อ เรื่องพระเจ้าเท่านั้นแต่จะไม่ตรงกับความหมายของศาสนาประเภทอเทวนิยม (Atheism) เช่น ศาสนาพุทธหรือเชน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีปราชญ์บางท่านให้ความหมายของศาสนาแตกต่างกันอีก แต่ในที่นี้ ขอถือเอาความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับปีพุทธศักราช 2525 ที่ให้ความหมายว่า "ศาสนา หมายถึง ลัทธิความเชื่อของมนุษย์อันมีหลักคือแสดงกำเนิดและความสิ้นสุดของโลกเป็นต้น อันเป็นฝ่ายปรมาตมประการหนึ่ง แสดงหลักธรรมเกี่ยวกับกฎบาป อันเป็นไปในฝ่าย ศีลธรรมประการหนึ่ง พร้อมทั้งลัทธิ พิธีกระทำตามความเห็น หรือตามคำสั่งสอนในความเชื่อถือ นั้น ๆ"²²

(2) องค์ประกอบของศาสนา แม้ว่าปราชญ์หลายท่านจะให้ความหมาย ของศาสนาแตกต่างกันออกไปบ้าง แต่จะถือว่าลัทธิความเชื่อใดพอจะจัดว่าเป็นศาสนาได้หรือไม่นั้น จะต้องพิจารณาองค์ประกอบด้วย ถ้ามีองค์ประกอบครบ หรือ ส่วนใหญ่ ดังต่อไปนี้ถือได้ว่าลัทธิ คำสอนนั้นเป็นศาสนา

- 1 ต้องมีศาสดาผู้ก่อตั้ง หรือประกาศคำสอน
- 2 ต้องมีคำภีร์ อันกล่าวถึงหลักธรรมคำสอนของศาสนานั้น ๆ
- 3 ต้องมีนักบวชหรือผู้สืบทอดศาสนา
- 4 ต้องมีศาสนสถาน หรือปูชนียสถาน อันเป็นสถานที่เคารพของศาสนิกชน

ของศาสนานั้น ๆ

- 5 ต้องมีพิธีกรรมทางศาสนา²³

3.3.2 บทบาทของศาสนาต่อการจัดระเบียบสังคม

ลัทธิความเชื่อทางศาสนาถือได้ว่าเป็นเครื่องมืออันแรกสุดของมนุษย์ที่มีบทบาทต่อการจัดระเบียบสังคม เริ่มจากลัทธิบูชาธรรมชาติ (Nature Worship) ที่สอนให้ชนโห่วบูชาธรรมชาติ เพื่อมิให้บันดาลภัยธรรมชาติให้เกิดขึ้น เพราะแต่เดิมมนุษย์เชื่อว่าธรรมชาติเป็นสิ่งมีชีวิตและวิญญาณ (Animatism) เช่นเดียวกับชีวิตมนุษย์ แต่ชีวิตของธรรมชาติยิ่งใหญ่กว่าชีวิตมนุษย์ ความเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวของธรรมชาติ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์อย่างมาก เช่น เมื่อเกิดแผ่นดินไหว ไฟไหม้ น้ำท่วม ภูเขาระเบิด เป็นต้น มนุษย์จึงคิดว่าธรรมชาติเหล่านี้เกิดขึ้นเพราะวิญญาณเทพที่สิงสถิตอยู่ในธรรมชาติบันดาลให้เกิดขึ้นเพื่อลงโทษมนุษย์ เพราะฉะนั้นเพื่อเป็นการเอาใจเทพ มนุษย์จึงแก้ไขปัญหาด้วยการเช่นโห่วบูชาธรรมชาติ มีการกำหนดการประกอบพิธีกรรมเพื่อเป็นการบูชา ต่อมาเมื่อมนุษย์ค่อย ๆ ฉลาดขึ้นลัทธิความเชื่อเหล่านี้ค่อย ๆ พัฒนามาเป็นศาสนา เหมือนที่เห็นอยู่ทุกวันนี้

จึงเห็นได้ว่าลัทธิความเชื่อทางศาสนาเป็นสิ่งที่ซึมซาบอยู่ในวิถีชีวิตของมนุษย์ตลอดมา และมีบทบาทอย่างสำคัญต่อการจัดระเบียบทางสังคมของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยอดีตจนจบกระทั่งสมัยปัจจุบัน ดังตัวอย่างที่สามารถแลเห็นได้หลายศาสนา เช่น ศาสนาฮิว ถ้าเราศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาวเฮบรู จะเห็นได้ว่าเดิมที่เป็นชนชาติเร่ร่อนและตกเป็นทาสของชาติอื่นตลอดมา ก่อนหน้าที่โมเสสจะปลดปล่อยให้รอดพ้นจากความเป็นทาสของอียิปต์มาตั้งถิ่นฐานแถบปาเลสไตน์ ในปัจจุบันได้นั้น สภาพสังคมของชาวเฮบรูสับสนวุ่นวาย มีการทำบาปหยามข้าผิวดำผิวดมီးยกันมากมายจนพระเจ้าได้ทรงประทานบัญญัติ 10 ประการให้แก่โมเสส และโมเสสได้ใช้บัญญัติ 10 ประการนี้ จัดระเบียบให้ชาวเฮบรูอยู่กันอย่างเรียบร้อยจนสามารถเดินทางมาตั้ง

ถิ่นฐาน ในดินแดนแห่งสัญญาได้ ถ้าเราจะพิจารณาในเนื้อหาของบัญญัติ 10 ประการ จะเห็นได้ว่าเป็นเนื้อหาที่ใช้เพื่อจัดระเบียบสังคมอย่างดี เช่น ลองพิจารณาบัญญัติจาก ข้อ 5 - 10 ดังนี้

ข้อ 5 จงเคารพบิดามารดาของเจ้าเอง

ข้อ 6 จงอย่าฆ่าคน

ข้อ 7 จงอย่าประทุพติพิตประเวณี

ข้อ 8 จงอย่าลักขโมย

ข้อ 9 จงอย่าเป็นพยานเท็จกล่าวหาเพื่อนบ้าน

ข้อ 10 จงอย่ามีจิตคิดโลกในบ้านเรือน ภรรยา หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดซึ่งเป็นสมบัติของเพื่อนบ้านของสุเจ้า²⁴

ถ้าหากจะพิจารณาหลักคำสอนของศาสนาอิสลามดูบ้างก็จะเห็นได้ว่ามีบทบาทอย่างสำคัญต่อการจัดระเบียบทางสังคมเช่นเดียวกัน หากย้อนไปศึกษาถึงสภาพทางสังคมของชาวอาหรับ แถบซาอุดีอาระเบีย และนครเมกกะห์ ก่อนหน้าและสมัยพระนบีมะหะหมัด เป็นสภาพสังคมที่เลวร้ายป่าเถื่อนและทะเลาะจลาจลที่ไม่ได้ เพราะก่อนจะเริ่มประกาศศาสนาในชนบทแถบนี้ คำสั่งสอนของศาสดาแต่สมัยอดีตเสียหายหมดสิ้น ตกอยู่ในสภาพชีวิตอันเหลวแหลก มีแต่ความคิดชั่วร้าย อาณาจักรโรมันสมัยนั้นเต็มไปด้วยความป่าเถื่อน ความชั่วร้ายได้เข้าครอบงำเอเชีย โดยเฉพาะดินแดนอาหรับ ได้กลายเป็นดินแดนของคนนอกศาสนา ล้วนหันหลังให้ศีลธรรมเสียหายสิ้น จนเผ่าต่าง ๆ ตีชิงฆ่าฟันกันเองอยู่เสมอ การนองเลือดเป็นเรื่องปกติธรรมดา ประชาชนระส่ำระสายไร้ระเบียบ ชอบเล่นสุรา เล่นการพนัน ขาดศีลธรรม ผู้หญิงรูปงามตกเป็นเครื่องมือบ้าบัดความกำหนัดของหัวหน้าเผ่า เด็กและคนชราถูกกระทำอย่างโหดร้ายทารุณ

ด้วยสภาพสังคมที่เลวร้ายดังกล่าวนี้ พระนบีมะหะหมัด จึงใช้หลักคำสอนของศาสนาอิสลามจัดระเบียบสังคมเสียใหม่ เช่น การเบิกความไม่ให้ เป็นพยานเท็จ, การซึ่งดวง วัต ต้องให้เต็มบริบูรณ์ การปฏิบัติต่อเพื่อนบ้าน เด็ก คนชรา บิดามารดา เครือญาติ ผู้ขัดสน ตลอดจนคนเขลา และผู้อ่อนแอ ให้ปฏิบัติด้วยความเมตตาการุณา²⁵

๐
๓๐/๓/๖๒
๐๒๑๕๖
๐๒๑๕๖

69272

17 พ.ย. 2531

ถ้าเราจะย้อนพิจารณาบทบาทของศาสนาพุทธต่อการจัดระเบียบของสังคมดูบ้างก็จะเห็นได้ว่าไม่แพ้ศาสนาอื่น ๆ ในบรรดาคำสอนของพระพุทธศาสนาไม่ว่า เรื่องพิธีกรรม และหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ ล้วนทรงบัญญัติขึ้นเพื่อจัดระเบียบทางสังคมทั้งสิ้น บทบาทของศาสนาพุทธจะได้กล่าวรายละเอียดมากกว่าศาสนาอื่น ๆ เพราะเป็นเป้าหมายของการศึกษาวิจัย

ระเบียบวินัยของศาสนาพุทธมีมากมาย แต่ที่หยิบยกมากล่าว ในที่นี้ก็เฉพาะส่วนที่สัมพันธ์กับหัวข้อที่ศึกษาวิจัย คือ ส่วนที่สามารถนำมาศึกษาเชิงเปรียบเทียบกันได้กับของประมวลกฎหมายอาญาเท่านั้น ซึ่งจะแยกกล่าว 2 ประเด็น คือ อาศาวิณัย กับ อนาศาวิณัย อาศาวิณัย หมายถึงวินัยของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน ส่วนอนาศาวิณัย หมายถึงวินัยของบรรพชิตหรือนักบวช การที่ศาสนาพุทธได้วางระเบียบวินัยดังกล่าวนี้ไว้ก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อยังผลประโยชน์ให้เกิดขึ้น 10 ประการ คือ

1. ให้ศาสนิกมีความสงบระงับ
2. ให้ศาสนิกอยู่อย่างผาสุก
3. ชูชานาคน ไม่มีศีล
4. ประคองผู้มีศีล ให้อยู่สบาย
5. ป้องกันโทษในปัจจุบัน
6. กำจัดโทษในภพหน้า
7. ระวังใจคนที่ ไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส
9. ให้พระศาสนาตั้งมั่นอยู่ได้
10. ให้ศาสนิก อื้อ เพื่อถือตามวินัย²⁶

เพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าวนี้ทั้งคฤหัสถ์และนักบวชจะต้องปฏิบัติตามระเบียบวินัย คือ

1 อาศาวิณัย หมายถึงวินัยสำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข จะต้องมีวินัย 4 ประการ คือ²⁷

1.1 ไตรสรณคัมภ์ คือการปฏิบัติตนเพื่อเข้าเป็นพุทธมามกะ ถือว่าเป็นวินัยเบื้องต้นสำหรับควบคุมจิตใจตนเองให้ยึดถือระเบียบอันดีงาม โดยการปฏิญาณตนเข้ายึดเอา คุณของพระพุทธ, คุณของพระธรรม และคุณของพระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง เพราะพระรัตนตรัยทั้ง 3 นี้ มีพระคุณคือ

- 1) พระพุทธคุณ ยังผลประโยชน์ให้เกิดขึ้น 3 ประการ คือ
 - ก ฝีกอบรมตนเองให้เกิดปัญญา
 - ข อบรมกิริยาวาจาให้บริสุทธิ์สะอาด
 - ค อบรมจิตใจให้มีเมตตากรุณาในบุคคลและสัตว์อื่น คือ การบำเพ็ญ

คุณความดีเพื่อเกื้อกูลกัน

- 2) พระธรรมคุณ ยังผลประโยชน์ให้เกิดขึ้น 2 ประการ คือ

- ก ช่วยให้ผู้ปฏิบัติตามธรรมเป็นคนดีจริง
- ข รักษาผู้ปฏิบัติตามไม่ให้ตกไปในทางที่ชั่ว

- 3) พระสังฆคุณ ยังผลประโยชน์ให้เกิดขึ้น 2 ประการ คือ

- ก อุตตหิตคุณ ช่วยเกื้อกูลต่อตนเอง คือ เป็นผู้ปฏิบัติดี ตรงตามธรรม

และปฏิบัติอย่างสมควร

- ข ปรีหิตคุณ เป็นการเกื้อกูลแก่คนอื่น คือ ควรแก่การคำนับ ควรแก่

การต้อนรับ ควรแก่การทำบุญ ควรแก่การยกมือไหว้

- 1.2 เเบญจศีล คือ ข้อปฏิบัติเพื่อให้ทุกฝ่ายปลอดจากเวรภัยซึ่งกันและกัน คือ

- 1 ให้ตั้งเจตนางดเว้นฆ่ากัน
- 2 ให้ตั้งเจตนางดเว้นการลักทรัพย์ของกัน
- 3 ให้ตั้งเจตนางดเว้นการทำผิดประเวณี
- 4 ให้ตั้งเจตนางดเว้นการโกหกหลอกลวงกัน
- 5 ให้ตั้งเจตนางดเว้นการเสพสิ่งเสพติดให้โทษ

- 1.3 อุโบสถศีล คือ ข้อปฏิบัติเพื่อให้จิตใจสงบผ่องใสห่างไกลจากกิเลส ปฏิบัติทุก

วันพระคือ

- 1 ให้ตั้งเจตนางดเว้นการฆ่ากัน
- 2 ให้ตั้งเจตนางดเว้นการลักทรัพย์ของกัน
- 3 ให้ตั้งเจตนางดเว้นการเสพเมถุน อันเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์
- 4 ให้ตั้งเจตนางดเว้นการโกหกหลอกลวงกัน

5 ให้ตั้งเจตนาจดวันการเสด็จเสด็จให้โทษ
 6 ให้ตั้งเจตนาจดวันการบริโภคอาหารในยามวิกาล
 7 ให้ตั้งเจตนาจดวันการพื่อนรำขบรื่อง ประ โคมดนตรี และดูการละเล่น
 บรรดาที่เป็นข้าศึกแก่กุศล และกัตทรงประดับตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้และของหอม เครื่องข้อม
 เครื่องแต่งต่าง ๆ

8 ให้ตั้งเจตนาจดวันการนอนที่นอนสูง คือเตียงตั้ง และที่นอนใหญ่ภายใน
 ยัดนุ่นหรือสำลี และเครื่องลาดมีลวดลายอันวิจิตรต่าง ๆ

1.4 กุศลกรรมบท คือกรรมที่เป็นกุศลเพื่อก่อให้เกิดความสุขทั้งในภพนี้และภพหน้า
 คือ

- 1) กาศกรรม 3 คือ
 - 1 จดวันการเบียดเบียนร่างกายและชีวิตของเขา
 - 2 จดวันการลัก ฆ้อ โกง ยักยอก แย่งชิง จับปล้น
 เอาทรัพย์สินสมบัติของเขามาเป็นของตน
 - 3 จดวันความประพฤติผิดในกาม คือการทำชู้ใน
 บุตร ภรรยา สามีของเขา
- 2) วชิกรรม 4 คือ
 - 1 จดวันการโกหกหลอกลวงเขา
 - 2 จดวันการพูดส่อเสียด
 - 3 จดวันการพูดหยาบคายและหยาบโลน
 - 4 จดวันการพูดส้ารากเพื่อเจ้าเลวไหล
- 3) มโนกรรม 3 คือ
 - 1 ไม่คิดละโมภเฟื่องเจ้าองเอาทรัพย์สินสมบัติของ
 คนอื่นมาเป็นของตนด้วยกลอุบายเล่ห์กระเท่ห์
 - 2 ไม่คิดพยายามปกป้องร้ายใคร ๆ
 - 3 มีความเห็นชอบตามคลองธรรม เช่น เห็นว่า
 ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

2 **อนาคารวิสัย** อันหมายถึงวินัยของบรรพชิตหรือนักบวช นักบวชจะดำรงตนให้มีความสงบสมกับเป็นนักบวชได้จะต้องยึดมั่นในระเบียบวินัย วินัยของนักบวชมี 2 ประเภท คือ วินัยของสามเณร (บรรพชา) และวินัยของพระภิกษุ (อุปสมบท) มีดังนี้^{๕๕} ๒๘

2.1 วินัยของสามเณร ได้แก่ศีล 10 หรือสิกขาบท 10 ประการ คือ

- 1 เว้นจากการฆ่าสัตว์
- 2 เว้นจากการลักทรัพย์
- 3 เว้นจากการเสพเมถุน
- 4 เว้นจากการพูดเท็จ
- 5 เว้นจากการดื่มน้ำเมา
- 6 เว้นจากการฉันอาหารในสามวิกาล
- 7 เว้นจากการฟ้อนรำขับร้อง ประโคมดนตรีและดูการละเล่นซึ่งเป็นข้าศึก

แก่กุศล

8 เว้นจากเหตุที่ตั้งแห่งความกำหนัด คือตัดทรงประดับตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้และของหอม เครื่องทาต่าง ๆ

- 9 เว้นจากการนอนบนที่นอนสูงและที่นอนใหญ่
- 10 เว้นจากการรับทองและเงิน

2.2 วินัยของพระภิกษุ แบ่งได้ 4 หมวด คือ

- 1) ปาติโมกข์สังวรศีลที่ต้องระวังสกิดกันไม่ให้ทำผิด ถ้าทำผิดต้องอาบัติ มีคือ
 - 1 ปาราชิก โทษสถานหนัก เมื่อต้องเข้าแล้วขาดจากความเป็นภิกษุ
 - 2 สังฆาทิเสส โทษอย่างกลาง เมื่อต้องเข้าแล้วผู้นั้นยังอยู่กรรม
 - 3 อุลลัจจัย, ปาจิตตีย์, ปาฏิเทสนียะ, ทุกกฏ, ทุณภษิต โทษสถานเบา เมื่อต้องเข้าแล้วผู้นั้นถึงประจําตนเองต่อหน้าภิกษุด้วยกันจึงพ้นโทษ

2) อินทริยสังวร คือ การสำรวมอินทริย์ 6 ไม่ให้เกิดความยินดีในร้ายอันเป็นเหตุให้จิตใจเศร้าหมอง และรู้เท่าทันเอาชนะอารมณ์ เอาชนะตาณะเห็นรูป, เอาชนะหูณะ

ได้ยินเสียง, เอาชนะจุมพขณะ ได้ดมกลิ่น, เอาชนะลิ้นขณะ ได้ลิ้มรส, เอาชนะกายขณะ ได้ถูกต้องสัมผัส, เอาชนะใจขณะรับอารมณ์ ถ้าเอาชนะ ไม่ได้ถือว่าทำผิดจะได้รับโทษคือทำให้จิตใจเศร้าหมอง

3) อาชีพปาริสุทธิศีล คือการงดเว้นการเลี้ยงชีพด้วยวิธีการที่ผิดเพศของนักบวช เช่น ทำมาหากินอย่างชาวบ้าน เลี้ยงชีพด้วยการพนัน เล่นสลากกินรวบ เล่นม้าแข่ง เป็นหมอลงยาเพื่อการอาชีพ มีเงินให้กุ้อเอาดอกเบ็ช

4) ปัจจัยสันนิสสิตศีล คือ การพิจารณาปัจจัยสี่ ทั้งในขณะรับและบริโภค ไม่รับและบริโภคด้วยตัณหา แต่ให้บริโภคด้วยความจำเป็น

3.3.3 ข้อได้เปรียบเสียเปรียบของการใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือจัดระเบียบสังคม

ศาสนา คือ คำสั่งสอนของศาสดาซึ่งอาจจะได้รับมาจากพระผู้เป็นเจ้าอีกทอดหนึ่งหรือบางศาสนาเป็นคำสั่งสอนที่ศาสดาทรงค้นพบเอง แล้วทรงบัญญัติไว้เพื่อเป็นวินัยปฏิบัติสำหรับการดำเนินวิถีชีวิตของมนุษย์ในแต่ละศาสนา เราขอยกกันว่าศาสดาของแต่ละศาสนาม้วนเป็นผู้ประเสริฐฉลาด เห็นมนุษย์ทั้งปวง ท่านได้พบเห็นปัญหาต่าง ๆ และช่วยแก้ปัญหาเหล่านั้นสำเร็จมามากแล้ว จึงทรงบัญญัติปัญหาและวิธีแก้ปัญหานั้นขึ้นไว้ เหตุผลอีกประการหนึ่งคือถือกันว่าศาสดาเหล่านั้นล้วนเป็นผู้ที่มีคุณธรรมอันสูงส่ง จิตใจปราศจากกิเลสตัณหา และเบิรมั่นใจด้วยความเมตตากรุณาต่อมวลมนุษย์เป็นพื้นฐาน ฉะนั้นบทบัญญัติอันเป็นคำสั่งสอนของศาสนาที่ใช้เป็นมาตรการจัดระเบียบสังคม หรือมาตรการตัดสินชี้วัดในความประพฤติของมนุษย์ย่อมเป็นบัญญัติที่มีคุณธรรมและมีความเป็นธรรม

ศาสนาของศาสนาเป็นเครื่องมือตัดสินการกระทำหรือความประพฤติของมนุษย์ได้ไม่ว่าที่ว่า บรรดาคำสั่งสอนของแต่ละศาสนาได้กำหนดบรรทัดฐานการดำเนินชีวิตและวินัยปฏิบัติของมนุษย์ไว้แล้ว ผู้ที่นับถือศาสนาเหล่านั้น ๆ จะต้องปฏิบัติตาม ถ้าไม่ปฏิบัติตามเป็นการละเมิดคำสั่งสอนถือว่าเป็นการทำชั่ว

ข้อได้เปรียบของการใช้คำสั่งสอนของศาสนาเป็นเครื่องมือจัดระเบียบสังคมอยู่ตรงที่ว่าเป็นกฎเกณฑ์ที่มีลักษณะสากลกว่า คือใช้ตัดสินการกระทำของมนุษย์ได้ทั่วไป ทั้งนี้เพราะศาสนาทุกศาสนาล้วนสอนให้คนเป็นคนดี และกฎเกณฑ์ที่ออกโดยศาสนาเป็นกฎเกณฑ์ที่ออกโดยมี

คุณธรรมเป็นพื้นฐาน การที่คนไม่ละเมิดกฎเกณฑ์ของศาสนาใด ๆ เลยย่อมนถือได้ว่าเขาต้องเป็นคนดีแท้

อีกประการหนึ่งการวัดดีชั่วตามหลักของศาสนานั้นวัดได้ละเอียดอ่อนและลึกซึ้งกว่ากฎหมายคือ วัดได้ทั้งการทำชั่วทางกาย วาจา และใจ แม้จะยังไม่ลงมือกระทำชั่วแต่ถ้าจิตคิดประทุษร้ายต่อเขาถือว่านั่นเป็นการกระทำชั่วแล้ว ศาสนาจึงวัดการกระทำของมนุษย์ได้ทั้งในที่ลับและที่แจ้ง ถ้าใครทำชั่วอะไรลงไป แม้จะไม่มีใครเห็นแต่ใจของผู้กระทำย่อมรู้ดีว่านั่นเป็นการทำชั่ว เขาก็จะรู้สึกผิด, รู้ว่าเป็นบาปและจะไม่สบายใจ

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างศาสนากับกฎหมายแล้วจะเห็นได้ว่ากฎหมายสามารถจัดระเบียบสังคมได้ระดับหนึ่งเท่านั้น กฎหมายอาจช่วยยับยั้งมิให้ผู้อื่นแย่งชิงอาหารที่เรากำลังรับประทาน แต่กฎหมายไม่อาจสั่งให้ผู้อื่นให้อาหารแก่เราเมื่อเราหิวหรือไม่มีอะไรจะกิน กฎหมายไม่อาจบังคับให้คนมีไมตรีจิตต่อกันได้ ให้คนนับถือต่อกันได้ กฎหมายไม่อาจบังคับเอาผิดแก่คนที่จิตคิดริษยาปองร้ายผู้อื่น คิดแต่จะขโมยสิ่งของของผู้อื่นเมื่อมีโอกาส คิดแต่จะแก้แค้นผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา แต่ศาสนาสามารถทำหน้าที่นี้ได้ดีกว่ากฎหมาย

การใช้มาตรการทางศาสนาเป็นเครื่องมือจัดระเบียบสังคมมีข้อเสียเปรียบตรงที่ว่าบทลงโทษของศาสนาอยู่ห่างไกลเกินไปและขาดสภาพบังคับ คนที่ทำผิดกฎหมายจะถูกลงโทษทันทีที่พิสูจน์ได้ว่ากระทำผิด และโทษที่ได้รับก็สามารถแลเห็นได้ง่ายเป็นตัวเป็นตน แต่คนที่ทำผิดหรือทำชั่วตามชัยภูมิของศาสนา โทษหรือคนที่ได้รับเป็นเรื่องของจิตใจ คือทำดีก็สบายใจ ทำชั่วก็ไม่สบายใจ หรือหากจะพิจารณาคุณหรือโทษที่ไกลไปกว่านั้น ก็อาจจะเป็นนรกสวรรค์ บุญบาป หรืออาณาจักรของพระเจ้า ซึ่งอยู่ค่อนข้างไกลตัว จะได้รับก็ต่อเมื่อตายไปแล้วหรือชาติหน้า ถ้าใครไม่เชื่อ นรก สวรรค์ บุญ บาป หรือชาติหน้า ก็จะไม่กลัวโทษของศาสนา แล้วจะกลัวทำผิดทำชั่วได้อย่างหน้าตาเฉย

เพราะฉะนั้นจึงถือได้ว่าการใช้มาตรการทางศาสนาเป็นเครื่องมือจัดระเบียบสังคมอย่างเดียวย่อมไม่เพียงพอ ฉะนั้น ในสังคมทั่ว ๆ ไปจึงต้องใช้เครื่องมือจัดระเบียบสังคมทั้งสามประการควบคู่กันไป คือ ประเพณี กฎหมาย และศาสนา

4. บทสรุป

จากการที่กล่าวมาตั้งแต่ต้นแล้วว่ามนุษย์ เป็นสัตว์สังคม อันหมายถึงมนุษย์นิยมที่จะอยู่รวมกันเป็นหมู่พวก และอีกความหมายหนึ่งคือการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมเท่านั้นมนุษย์จึงจะสามารถแสดงศักยภาพของความเป็นมนุษย์ออกมาได้อย่างเต็มที่ มนุษย์เมื่ออยู่ร่วมกันในสังคมแล้วก็จะสามารถสร้างสรรค์อารยธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข มนุษย์จึงจำเป็นต้องจัดรูปแบบสังคม และจัดวางระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง หรือที่เรียกว่า มนุษย์จัดระเบียบสังคม โดยใช้เครื่องมือหลาย ๆ อย่าง แต่ที่สำคัญคือ ประเพณี กฎหมาย และศาสนา โดยใช้ทั้งสามอย่างควบคู่กันไป เมื่อมนุษย์วางระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์ขึ้น ใช้แล้วมนุษย์จำเป็นต้องปฏิบัติตามระเบียบและกฎเกณฑ์นั้น ๆ การปฏิบัติตามระเบียบและกฎเกณฑ์ที่วางไว้ เรียกว่า **ความมีวินัย** เพราะฉะนั้น ระเบียบกับวินัยจึงเป็นของคู่กันเสมือนเหรียญอันเดียวกันแต่มีสองหน้า ถ้าวางระเบียบขึ้นแล้วแต่ไม่มีผู้ปฏิบัติตามระเบียบนั้นก็ไร้ความหมาย ระเบียบจะมีความหมายก็ต่อเมื่อคนในสังคมยอมรับและปฏิบัติตาม ถ้าใครฝ่าฝืนระเบียบหรือเป็นผู้ขาดวินัยทางสังคม สังคมก็จำเป็นต้องกำหนดมาตรการเพื่อจัดการกับผู้ที่ฝ่าฝืนระเบียบนั้น เรียกว่า การลงโทษ เพื่อมิให้มีผู้ละเมิดฝ่าฝืนอีกต่อไป

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ปราชญ์ทั่วไปจึงมีความเห็นสอดคล้องต้องกันว่า ระเบียบและวินัยเป็นรากฐานแห่งความเจริญของชาติ ชาติทุกชาติจะเจริญได้ก็ต่อเมื่อคนในชาติยึดมั่นในระเบียบวินัยที่เรียกว่า "วินัยของชาติ" และคนในชาติต้องพยายามทำตามวินัยของชาติในทุกแห่งทุกมุม เช่น การค้าขายก็ต้องมีวินัย การแต่งงานก็ต้องมีวินัย, การหย่าร้างก็ต้องมีวินัย, การจราจรทางบก ทางนี้ทางอากาศ ก็ต้องมีวินัย, การแข่งขันกีฬาก็ต้องมีวินัย, หรือแม้แต่การสู้รบในสงครามก็ต้องมีวินัย

วินัยของชาติจะแบ่งอยู่หรือแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ กัน เช่น ในรัฐธรรมนูญ ในพระราชบัญญัติ ในพระราชกฤษฎีกา ในกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับ ในระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ในจารีตประเพณี ในคำสั่ง คำประกาศ ในกติกาสอดคล้อง และอื่น ๆ อีกมากมาย แต่สิ่งเหล่านี้สามารถเรียกรวม ๆ กันว่า "ระเบียบวินัยของชาติ"

ชาติแต่ละชาติจะเจริญอย่างแท้จริงได้นั้น จะอยู่ที่คนยึดมั่น ในระเบียบวินัยของชาติ เพียงอย่างเดียวย่อมไม่เป็นภาระเพียงพอ เพราะการที่จะนำเอาตัวผู้กระทำผิดระเบียบวินัยของชาติมาลงโทษได้นั้น จะต้องมีการบวนการพิสูจน์ที่มีพยานหลักฐานอย่างชัดเจน แต่ถ้าใครมีเล่ห์เหลี่ยมสามารถปิดบังซ่อนเร้นพยานหลักฐานได้อย่างแนบเนียนแล้ว แม้ว่าเขาจะ ได้ทำผิดระเบียบวินัยของชาติมาแล้วก็ตาม ก็ไม่สามารถจะเอาผิดหรือลงโทษเขาได้เลย จึงมีการกล่าวกันว่าคนที่บริสุทธิ์ตามกฎหมาย ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้บริสุทธิ์จริง

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ มนุษย์จึงต้องมีเครื่องมือจัดระเบียบสังคมอันอื่นขึ้นมา เป็นมาตรการเสริมอีกหลายอย่าง ในบรรดาเครื่องมือต่าง ๆ เหล่านี้ เครื่องมือที่เสริมสร้างระเบียบวินัยของคน ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุดอันหนึ่งก็คือ "ระเบียบวินัยของศาสนา" เพราะวินัยของศาสนาเป็นวินัยที่ทำให้คนรู้สึกผิดได้ด้วยตัวของตัวเอง หรือที่เรียกว่าการฝึกให้คนมีวินัยในตัวเอง แม้ว่าจะมีใครเห็น หรือไม่เห็น ใครรู้ หรือไม่รู้ ถ้าคนคนนั้นยึดมั่นในวินัยของศาสนาแล้ว เขาคงจะไม่กระทำความผิดอย่างแน่นอน หรือพอจะกล่าวได้ว่าถ้าคนในชาติใด ๆ ต่างยึดมั่นในวินัยของศาสนาอย่างเคร่งครัดแล้ว จะทำให้คนในชาตินั้น ๆ อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบและจะมีแต่ความสุขทั่วหน้ากัน

ชาติทุกชาติจึงต้องมีทั้ง วินัยของชาติ และ วินัยของศาสนา ควบคู่กันไป แต่ละศาสนาแม้จะกำหนดวินัยในรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันออกไป แต่ทุกชาติก็มีเป้าหมายหลักร่วมกันคือ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมและเพื่อความสงบสุข

สำหรับในศาสนาพุทธ พระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาของศาสนาพุทธ ได้เผยแผ่หลักธรรมทางศาสนา แล้วก็โปรดคนผู้เลื่อมใสเข้ามาแสดงความจำนงเป็นพุทธศาสนิกชนจำนวนมากมาย จึงได้มีการแบ่งพุทธสมาคมหรือที่เรารู้จักกันเป็น 4 จำพวก เรียกว่า "พุทธบริษัท 4" อันได้แก่ ภิกษุ, ภิกษุณี, อุบาสก และอุบาสิกา ในเมื่อมีพุทธบริษัทจำนวนมากมายเช่นนี้ ถ้าไม่มีระเบียบวินัยเป็นแนวทางยึดถือปฏิบัติร่วมกันและชี้แจงตรงกันแล้ว พุทธบริษัทแต่ละฝ่าย แต่ละคนก็ย่อมจะประพฤติปฏิบัติไปในคนละทางสองทางแตกต่างกันออกไป แล้วจะนำมาสู่ความสับสนแตกแยก ขาดความเป็นเอกภาพ ซึ่งจะนำมาสู่ความเสียหายล่มจมได้

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติพระวินัยของพุทธศาสนานี้ไว้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติร่วมกันของพุทธบริษัท วินัยเหล่านี้มีจำนวนมากมาย แต่ถ้าจัดประเภทใหญ่ ๆ ก็จะได้สองประเภทดังกล่าวแล้วคือ อาศาวิสัยวินัย คือวินัยของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน กับอนาจารวิสัยวินัย คือวินัยของบรรพชิตหรือภิกษุ วินัยทั้งสองประการนี้เรียกรวมกันว่า วินัยของศาสนา ซึ่งในที่นี้เมื่อพูดถึงวินัยของศาสนาก็หมายถึงเฉพาะวินัยของพุทธศาสนาเท่านั้น เพราะฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าวินัยของศาสนาก็คือ ข้อกำหนดที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นมา เพื่อให้บรรพชิตหรือภิกษุในพุทธศาสนา และคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนของพุทธศาสนา ได้ประพฤติปฏิบัติเพื่อให้อยู่ในระเบียบวินัย ไม่ล่วงละเมิด ไม่ละเว้นเพิกเฉย ไม่ดูดาย ไม่กั๊กงายงานของกันและกัน แต่สิ่งที่วินัยของศาสนาเน้นหนักเป็นพิเศษกว่าวินัยของชาติก็คือ เรื่องการขัดเกลาจิตใจให้สงบ บริสุทธิ์สะอาด ปราศจากวิตกกังวล ไม่หมกมุ่นวุ่นวาย มีวเมาทหลงไหลไปตามกิเลสได้แก่ อารมณ์โลก, โภภช และหลง

ตามที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จึงแลเห็นความจำเป็นได้ว่า ทำไมมนุษย์จึงจำเป็นต้องมีระเบียบวินัยหรือทำไมต้องจัดระเบียบสังคม ก็พอจะตอบได้ว่าสังคมหรือชาติจะตั้งมั่นอยู่ได้ก็ต่อเมื่อคนในสังคมนั้นมีระเบียบวินัย ทั้งยึดมั่นในวินัยของชาติและวินัยของศาสนา ดังที่สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าทรงกล่าวไว้ว่า

ชาติกับศาสนาได้มีสายสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันมา ถ้าชาติเป็นอันตรายด้วยประการใด ๆ ศาสนาก็จะมีอันตรายไปด้วย ศาสนาจะดำรงมั่นต้องอาศัยความมั่นคงของชาติ แล้วชาติจะมั่นคงมีความสงบสุขอยู่ได้ก็อาศัยศาสนาคุ้มครอง อย่าลืมน่าไม่มีแผ่นดินอิสระใดประเทศใดที่กฎหมายไม่มีอำนาจสูงสุด เมื่ออย่างนั้นกฎหมายก็ป้องกันได้ไม่สนิทเท่าศาสนา²³